

علم أصول الفقه

۱۲-۱۱-۹۲ حجیت سیره و ارتکاز ۴۷

دراسات الاستاذ:
مهدي الهادي الطهراني

کاربردهای سیره و ارتکاز

- عرف عام معیار تنقیح موضوع
- اگر در بحث تنقیح موضوع بین عرف عام و عرف خاص (متخصصین) تفاوت بود، معیار کدام یک از این دو است؟

کاربردهای سیره و ارتکاز

- مثلاً می‌دانیم مجنون مسئولیت کیفری ندارد ولی در تشخیص مصداق مجنون بین عرف عام و عرف خاص (متخصصان روانشناسی) تفاوت هست.
- کسانی هستند که از نظر روانشناسی مجنون محسوب می‌شوند ولی در نظر عرف این‌ها مجنون نیستند.
- گاهی هم ممکن است شخصی به لحاظ روانشناسی مجنون نباشد اما در عرف به او دیوانه گفته شود.
- اینجا معیار تشخیص کدام است؟ عرف عام یا عرف خاص؟

کاربردهای سیره و ارتکاز

- جوابی که معمولاً در فقه داده می‌شود این است که معیار در تشخیص موضوعات احکام در جایی که موضوع عرفی باشد، عرف عام است نه عرف خاص.

کاربردهای سیره و ارتکاز

- باید توجه کرد که گاهی قضاوت عرف عام نتیجه عدم اطلاعش از یک امر است؛ به گونه‌ای که اگر مطلع گردد، قضاوتش عوض می‌شود؛

کاربردهای سیره و ارتکاز

- مثلاً درباره کسی که عرف عام به او دیوانه نمی گوید ولی متخصصان روانشناسی او را دیوانه می شمارند، دو فرض وجود دارد:
- گاهی عرف عام با اطلاع از همة ویژگی های او وی را دیوانه نمی داند. در مقابل آن متخصص روانشناس با استناد به دانش روانشناسی می گوید این شخص دیوانه است.
- و گاهی عرف از همة حالات و خصوصیات او با خبر نیست و می گوید این آدم عاقل است و اگر از ویژگی های این شخص مطلع بود، می گفت: دیوانه است.

کاربردهای سیره و ارتکاز

- مثالش کسی است که رفتارهایش در بیرون از خانه و در برخورد با مردم، عاقلانه به نظر می آید ولی وقتی تنها یا داخل خانواده است، رفتارهایی انجام می دهد که اگر عرف آنها را می دید، او را دیوانه می خواند

کاربردهای سیره و ارتکاز

- و یا کسی که گرفتار یک سری از افکار است که اگر آنها بروز پیدا نکند، آدم عاقل به نظر می آید ولی وقتی این افکار بروز پیدا کند و در زمان بروز آنها مردم رفتارهای وی را ببینند، او را دیوانه خواهند دانست.
- در این گونه موارد که اختلاف عرف عام و عرف خاص نتیجه عدم اطلاع است، معیار قضاوتی است که عرف عام با فرض اطلاع کامل ابراز می کرد.

کاربردهای سیره و ارتکاز

- به عبارت دیگر در اصطلاح فقه می‌گوییم معیار در تشخیص موضوعات عرفی دقت عرفی است نه تسامح عرفی؛ یعنی گاهی عرف به کسی عاقل می‌گوید؛ چون تسامح می‌کنند و از همه ویژگی‌های او به طور کامل اطلاع ندارند و همه حالاتش را در نظر نمی‌گیرد و اگر دقت می‌کرد، حکم می‌کرد که وی دیوانه است. در حقیقت معیار در تشخیص موضوعات احکام دقت عرفی است.

کاربردهای سیره و ارتکاز

- دلیل این جواب همان پیش فرض کلامی در اجتهاد است که شارع در بیان خود همان شیوه‌های بیانی عرف را استفاده می‌کند؛ یعنی با توجه به اینکه مخاطبش عموم مردم هستند، در حد فهم عموم مردم مطالب را بیان کرده‌است مگر در جایی که به صورت خاص دلیل داشته باشیم بر اینکه معیار، عرف تخصصی است؛